

מרכז مساواة
Mossawa Center
מרכז מוסאוא

סקירת מצב על מדיניות הפוגעת בחופש העיתונות וחופש הביטוי כלפי

עיתונאים ועיתונות

ערביים בישראל

הכינו :

אמל זיאדה
עביר קובטי

נובמבר 2004

הנהלת מרכז מוסאוא

נבילה אספניולי - יו"ר ההנהלה, מנהלת עמותת "אלטפולה"
זאפר שורבגי - גרפיקאי
חסן עבאדי - עורך דין והיועץ המשפטי של אמנסטי בישראל
סובחי סגיר - פעיל ציבור
האלה אספניולי - מרצה לחינוך ולשעבר יו"ר ועדת המעקב לענייני חינוך ערבי
פאכירה הלון - קצינת מבחן

צוות המרכז

גיעפר פרח, מנהל
אמין פארס, היחידה הכלכלית חברתית
ד"ר יוסף ג'בארין, יועץ משפטי
ראניה לחאם, סנגור בינלאומי ופיתוח משאבים
אדילה ביאדי, פיתוח משאבי אנוש ברשויות מקומיות ועמותות
אמל זיאדה, סנגור וקידום מדיניות
עביר קובטי, רכזת תקשורת
אלחאן נחאס דאוד, עו"ד - יועצת משפטית והיחידה לקידום מדיניות
פואד עאזר, עו"ד - יועץ משפטי
רים מזאוי, עו"ד - יועצת משפטית
נדאל עותמאן, עו"ד - יועץ משפטי ומארגן קהילתי
מייקל לוותר, דיאלוג, מניעת קונפלקטים וצעירים
מריה גונלס, תקשורת וסנגור בינלאומי
גיניפר עטאללה, פיתוח משאבים וסנגור בינלאומי בארה"ב
ג'יהאן ביאטרה, רכזת מידע ומשרד

תוכן עניינים:

4	מבוא
5	חופש העיתונות במשפט הישראלי
5	ועדת העורכים – גוף לטיפול חופש העיתונות, או להגבלתה?
6	העיתונות הערבית כחלק ממכלול היחסים בין המדינה לאוכלוסייה הערבית מניעת נגישותם של עיתונאים ערבים לאירועים פוליטיים רדיפת עיתונאים ערבים, אלימות, מעצרים והחרמת חומרים העסקת עיתונאים ערבים בתקשורת העברית הגבלת חופש הביטוי בעיתונות הערבית מדיניות סגירת עיתונים ערביים הגבלות פוליטיות על השימוש במונחים בשידורי החדשות בערבית הגבלות בהנפקת תעודות עיתונות של לע"מ. שימוש בפרסום הממשלתי ככלי לחץ על מערכות עיתונים הגבלת נגישות של עיתונאים ערבים למקורות מידע וראיונות סתימת פיות בסיקור נושאים ערביים גם בתכניות בעברית
14	סיום דברים

מבוא:

עמידה על אופיו ותפקידו של כלי תקשורת, באשר הוא, צריכה להיעשות תוך הבנת אופיה של המערכת החברתית בה הוא מתקיים. כך למשל, אופן תפקודה של תקשורת המתקיימת במשטר אוטוריטרי יהיה במהותו מוכתב על-ידי המשטר, דבר שאין לצפותו מתקשורת הפועלת במשטר דמוקרטי. בדמוקרטיה, התקשורת אמורה להיות חופשית. תקשורת חופשית הינה למעשה אחת מאבני היסוד של כל משטר דמוקרטי, שלטון תקין וחברה נאורה, הנוטלת חלק בעיצוב גורלה.

המצב הפוליטי-בטחוני בישראל מוגדר מאז הקמת המדינה כבלתי-יציב נוכח הקונפליקט עם העולם הערבי. על בסיס מציאות זו מאופיינת החברה הישראלית, ומוסדותיה השונים, ככזו המגויסת לצו הלאומי. מציאות זו איפשרה למדינת ישראל, כמדינה המתיימרת להבטיח את עקרונות חופש הביטוי, חופש העיתונות, החופש להפיץ מידע וכן הזכות לדעת, כערכים יסודיים במשטרה, לקיים בסמכותה פיקוח פורמלי על אמצעי התקשורת (ראה פירוט בהמשך). סמכות זו מעניקה את היכולת למדינה לפגוע בחופש העיתונות, בשם האינטרס הלאומי. ראוי להדגיש, כי מתוקף ההווייה המשתקפת בדגם ה"עם חמוש", הרי שהצנזורה הצבאית בישראל אינה מופעלת רק במצבי מלחמה, אלא בכל ימות השנה.

מציאות זו משליכה ישירות על תפקודה של העיתונות הערבית בישראל. מכורח המציאות בה היא מתקיימת – קונפליקט פוליטי בין הציבור הערבי לבין המדינה – היא נתפסת על-ידי הציבור היהודי בישראל כגורם שיש לפקח עליו ולהגבילו. בעיני הציבור היהודי, התנהלות חופשית של העיתונות הערבית בישראל עלולה לטפח ולהעצים מאויים לאומיים-פוליטיים בקרב הציבור הערבי – דבר שאינו עולה בקנה אחד עם האינטרס הלאומי היהודי.

הסקירה שלפנינו תבחן באיזו מידה הושפע תפקודה של העיתונות הערבית ממדיניות הפיקוח הזו. במסגרת זו, ננסה אף להמליץ על צעדים שיש לנקוט ליצירת תנאי פעילות הוגנים עבור העיתונות הערבית בישראל.

חופש העיתונות במשפט הישראלי:

חופש העיתונות או חופש הביטוי אינם מעוגנים במשפט הישראלי (חוק חופש המידע ??? מעגן תשתית הנוגעת לזכות הציבור לקבל מידע בנושאים ציבוריים). אלה מעוגנים בפסיקות בימ"ש (ראו: פס"ד 'קול העם' הידוע).

להלן נבקש להתייחס למספר חוקים ותקנות, המגבילים את חופש הביטוי והעיתונות בישראל:

- א. **פקודת העיתונות, 1933.** חוק מנדטורי זה העניק לשלטונות המנדט סמכות פיקוח יעיל על העיתונות, בעצם הענקת רשיון הוצאה לאור ויכולתה לסגור עתון. הפקודה לא בוטלה עם הקמת מדינת ישראל והסמכות לביצועה ניתנה לשר הפנים.
- ב. **תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945, חלק ה' - הצנזורה.** תקנות אלה אף הן שימשו כלי בידי שלטונות המנדט הבריטי, ואשר מחייבות באחד מסעיפיהן להגיש לאישור מוקדם של הצנזורה כל חומר מודפס. החוק הישראלי עדיין מסתמך על תקנות אלו.

ועדת העורכים – גוף לטיפול חופש העיתונות, או להגבלתה?

הסכם ועדת העורכים (שנוסדה ב-1942) כולל בתוכו את העורכים הראשיים של מרבית היומונים הציוניים, אשר נהגו להיפגש מעת לעת עם ראש הממשלה, כדי לשמוע ממנו על מידע חסוי, תוך התחייבות שלא לפרסמו. גוף זה קיים עד ימינו, קשור אף בהסכם חתום עם הצנזורה הצבאית. בדברים שנשא בן-גוריון, ב-1948, בפורום שעסק בהכנת הישוב היהודי לסיום המנדט, מתייחס לעקרון המשמעת והאחריות הציבורית, ובראש ובראשונה לעיתונות, כדבריו: "... אנחנו מצוים לזהירות... לא לתת ידיעות לאוייב. חלק מעיתוננו כאילו שכח שיש ממשלה עוינת ויש פורעים ערבים ומתפרסמים תיאורים וידיעות המסכנים את ביטחוננו"¹. בכך נדרשה העיתונות להפעיל על עצמה צנזורה.

העיקרון ביוזמה זו, היה לשתף את ה'רעבים' למידע, בחיוניות אי-פרסומו, מתוך הנחה כי בכך יהיו שותפים לאחריות הציבורית, כפי שרואה אותה השלטון. באופן זה ניתן היה להבטיח כי אם כתב מסוים ייחשף לאותו מידע בדרכים אחרות, אזי העורכים בתורם יידעו כיצד למנוע את פרסומו אצלם.

רעיון זה אכן הצליח והוא אומץ על-ידי ראשי הממשלות הבאות בישראל עד ימינו.

¹ עוזי, אלידע, "עיתונות וצנזורה ב-1948", מתוך: המעבר מיישוב למדינה. 1947-1948 – רציפות ותמורות. מוסד הרצל, חיפה, 1990, עמ' 277-278.

העיתונות הערבית כחלק ממכלול היחסים בין המדינה לאוכלוסייה הערבית

בחלק זה של המסמך נסקור אירועים בהם גורמים ממשלתיים הגבילו וואו ממשיכים להגביל את חופש הביטוי של העיתונות והעיתונאים הערבים:

א. מניעת נגישותם של עיתונאים ערבים לאירועים פוליטיים:

נגישותם של עיתונאים ערבים לצורך סיקור אירועים פוליטיים נתקלת במכשולים רבים, שמקורם בסירוב עקבי מצד רשויות הביטחון. במקרה של העיתונאי עלי ואקד, כתב אתר האינטרנט Y-net מקבוצת "ידיעות אחרונות", נאסר עליו לעלות ולהתלוות לאחת מטיסותיו של שר החוץ, סילבן שלום, וזאת בהתבסס על טיעונים ביטחוניים. זוהי למעשה פגיעה גם בחברה היהודית, שהינה צרכנית עיקרית לתקשורת העברית. מסקנה זו מתבקשת נוכח העובדה כי בעצם המניעה מואקד, כעיתונאי, למלא את תפקידו, מבלי שניתנת לציבור האפשרות לבקר את הסיבה העומדת מאחורי החלטה זו, כיוון שזו חסויה מפניו, "מאלצת" את החברה היהודית לקבל מידע מגמתי.²

זהו אינו מקרה בודד או אחרון, והוא אף אינו יכול להיות כזה, זאת נוכח העובדה כי המציאות בישראל, בה טיעונים "ביטחוניים", אינם ניתנים לערעור או פיקוח ציבורי, ומטבעם נתמכים על תפיסת הקיום של קבוצת הרוב, הופכים את תהליך העברת המידע לציבור, למגמתי כשלעצמו.

מקרה דומה אירע גם לעורך השבועון "א-סינארה", לוטפי משעור, אישיות בולטת גם בתקשורת העברית, אשר הוזמן לפני מספר חודשים להצטרף לפמלית העיתונאים שליוו את ביקורו של הנשיא משה קצב בצרפת. משעור נדרש לעבור בדיקות ביטחוניות, בעוד ששאר עמיתיו בפמליה לא נדרשו לכך. סירובו של משעור להיענות לדרישת הגורמים הביטחוניים, הובילה בסופו של דבר לשיגור התנצלות אישית מאת ראש השב"כ, אברהם דיכטר. היה צפוי כי מאז יילמדו לקחים, אך עולם כמנהגו נוהג, באפריל האחרון, בעת הבדיקה הביטחונית בנתבי"ג לפני העלייה למטוסו של ראש הממשלה, נקלע משעור שנית לעימות עם אנשי הביטחון ועזב את המקום בכעס.³

² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2928850,00.html>

³ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2928850,00.html>

ב. רדיפת עיתונאים ערבים, אלימות, מעצרים והחרמת חומרים:

להלן מספר של מקרים, שהינם אך ורק חלק מתופעה נרחבת בה העיתונאים הערבים סובלים מיחס עויין ורדיפה, אשר במקרים רבים מגיעה לאלימות פיזית:

עטא עוויסאת (יוני 2004): שוטרי משמר הגבול מכים את צלם עיתון ידיעות אחרונות, עטא עוויסאת, בעת שסיקר הפגנה ישראלית-פלסטינית נגד גדר ההפרדה. בעקבות המכות העזות שספג, נזקק עוויסאת לטיפול רפואי ואושפז בבית-החולים⁴.

ראמי מנסור (יוני 2004): ב-15 ביוני 2004 עצרו שוטרי משטרת עירון את כתב "חדשות היום" בכבלים, ראמי מנצור, בעת שסיקר את הריסתו של אוהל מחאה ערבי-יהודי נגד סלילת כביש חוצה ישראל באזור כפר קרע. לטענת השוטרים, מנצור, תושב טירה, הפריע להם בעת מילוי תפקידם וסירב לעזוב את המקום. העילה הרשמית למעצר היתה הצגת תעודת עיתונאי שאינה בתוקף. מנצור נחקר במשך כמה שעות ושחרר לאחר התערבותו של עורך החדשות בכבלים, שמואל שם-טוב⁵.

רימא מוסטפא (מאי 2004): נעצרה, כתבת של מהדורת החדשות בכבלים, רימא מוסטפא, במחסום קלנדיה בעת שהיתה בדרכה לירושלים לאחר שסיקרה אירוע חדשותי. היא עוכבה במחסום למשך כמה שעות ונחקרה בידי החיילים במקום⁶.

איאד חרב: לפני כשנה וחצי הגיע איאד חרב, כתב קול ישראל בערבית, לתיאטרון ירושלים לצורך סיקור טקס הענקת אותות הצטיינות לשוטרים. בכניסה הופרד חרב, יליד בית-ג'אן, ששירת בצבא ובמשטרה, מחבריו, נמנעה כניסתו והתבקש לעבור בדיקה ביטחונית⁷.

עבדל חכים מופיד (אפריל 2002): כתב עיתון סוות אלחאק ואלחוריה, בעת יציאתו מג'נין נעצר ע"י שוטרי מג"ב, הורידו אותו מהרכב, קשרו אותו ודחפו אותו לתוך טנק צבאי למשך מספר שעות⁸.

חסן גנאים (אוקטובר 2000): כתב עיתון אל-אהאלי, נעצר ע"י המשטרה בעת שניסה לפתח תמונות וצילודו הוחרם⁹.

מחמד וותד (אוקטובר 2001): כתב עיתון פסל אלמקאל, בעת סיקורו הפגנות תושבי טירה נגד חוצה ישראל, כוחות המשטרה והבטחון עקבו אחריו ואחר חסן מוואסי (כתב עיתון

⁴ <http://www.fresh.co.il/dcforum/Scoops/104548.html>

⁵ <http://www.nfc.co.il/archive/001-D-48235-00.html?tag=19-38-42>

⁶ <http://212.179.113.36/hebrew/seventheye/article.asp?id=2114>

⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2476254,00.html>

⁸ ראיון עם בעיתונאי מ-2003.

⁹ ראיון עם בעיתונאי מ-2003.

אלאתחאד) התנפלו עליהם במכות בכל חלקי הגוף, לוודא נגרמה פגיעה קשה שעד היום סובל ממנה, לא מזמן עבר ניתוח בצוואר.

במקרה אחר, בשנת 2000, הוזמן מחמד וווד לחקירה במשטרת נצרת, השוטרים חקרו אותו במשך שעות, ובקשו לקבל ממנו נתונים לגבי כנס שארגנה מפלגת בל"ד באום אלפחם.¹⁰

ג. העסקת עיתונאים ערבים בתקשורת העברית:

הגבלת הנגישות של עיתונאים ערבים למקורות מידע, לא פוגעת רק בזכות הציבור לדעת, אלא גם בחופש העיסוק של עיתונאים ערבים, במיוחד בתקשורת העברית. מספרם של עיתונאים ערבים בתקשורת העברית מוגבל ביותר, והדבר פוגע ביכולת של הציבור לקבל מידע מהימן על הקורה בחברה הערבית. מתוך 10 כלי תקשורת (ערוץ 1 בעברית, ערוץ 2, ערוץ 10, רדיו קול ישראל בעברית – רשת ב', גלי-צה"ל, ידיעות אחרונות, מעריב, הארץ, Y-net, NRG), שנבדקו על-ידינו במהלך החודש האחרון, נמצא כי מספרם של המועסקים הערבים בדרג החדשותי אינו עולה על 6 כתבים, ומספר יותר קטן של צלמים ותחקירנים. יצוין כי בערוץ 1, ו 10, לא מועסק אף כתב ערבי. והכתב הערבי המועסק בערוץ 2 מסקר את המתרחש ברצועת עזה.

מחקר שפורסם לאחרונה על ידי הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו מראה כי רק 1% ממנחי התוכניות וואו הכתבים בערוץ השני היו ערבים. כתבים ערבים גם מועסקים אך ורק בנישה של כתבים לענייני ערבים ומערכות התקשורת אינן משלבות אותם בכיסוי נושאים נוספים.¹¹

ד. הגבלת חופש הביטוי בעיתונות הערבית :

בתחילת השנה הסכים היועץ המשפטי לממשלה דאז, אליקים רובינשטיין, להעמיד לדין על עבירת הסתה את עבד בכיראת, אימאם (איש דת) במסגד בצור-בחר, ונגד תאופיק ג'בארין, עורך ביטאון התנועה האיסלאמית - "סאות אל-חק ואל-חריה". בכתב האישום¹² (פ/1365) מציינת המדינה כי בכיראת פרסם בעיתון האמור מאמר, שלטענתה מהווים "דברי אהדה עידוד למעשה אלימות וטרור", ובכך ביצעו עבירה של הסתה לאלימות או לטרור, בהתאם לסעיף 2ד144 לחוק העונשין, תשל"ז-1977.

בא-כוחם של הנתבעים, עו"ד חסן טבאג'א מעמותת אל-מיזאן לזכויות אדם, טען במכתבו אל היועץ המשפטי לממשלה כי כותב המאמר, מרצה במדעי הקוראן, מפרסם מזה שנתיים

¹⁰ ראיון עם העיתונאי מ- 18.11.2004

¹¹ "הנעדרים והנוכחים בזמן צפיית שיא", הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו, נחמה לאור, נועה אלפנט, אלי אברהם וענת פירסט, יולי 2004

¹² פ 1365/04 (שלום י-ם) מדינת ישראל נ' עבד בכיראת ותאופיק ג'בארין

פרשנות דתית לפסקי קוראן, החל מהפסוק הראשון. לטענתו, עינינו של המאמר, נשוא התביעה, הינו פרשנות דתית טהורה של אחד הפסוקים הנוגעים לאחת המלחמות בהיסטוריה האיסלאמית. טבאג'יא עוד טוען, כי תרגום המונחים של המאמר לעברית, נקראו על-ידי כותב כתב האישום "בראש ובמחשבה משוחדים...". יצוין כי בשם חופש הביטוי מסרב היועץ המשפטי לממשלה להעמיד לדין שרים, חברי כנסת ואזרחים שקראו לאזרחים הערבים "סרטן", "פגם גינטי" "בעיה דמוגרפית" ואפילו קראו "להרוג 300 אזרחים ערבים".¹³

ה. סגירת עיתונים ערביים:

בשנת 1953 נסגר **עיתון אל-אתיחאד** (ביטאון המפלגה הקומוניסטית) יחד עם תאומו העברי "קול העם", עורכי העיתון נעצרו ערב מלחמת 1967, העיתון נסגר שוב בשנת 1981 בהוראת יצחק שמיר על רקע חלקו בוועידת הציבור הערבי שנאסר ע"י רה"מ מנחם בגין. העיתון גם סבל רבות מהצנזורה, כשבאחד המקרים האחרונים (לפני שנתיים בערך) העיתון רצה לפרסם כתבה אודות סחיטת צעיר פלסטיני והפיכתו למשת"פ.¹⁴

בתאריך 22.12.02 הוציא שר הפנים דאז, אליהו ישי, צו המורה על כוונתו לפעול לסגירת בטאון התנועה האיסלאמית, **סאות אל-חק ואל-חוריה** (בעברית: קול הצדק והחופש).¹⁵ הצו הוצא בהסתמך על חוק מנדטורי: סעיף 19(2) לפקודת העיתונות משנת 1933.

הסתמכותו של שר הפנים על סעיף 19(2) לפקודת העיתונות הינה בעייתית כשלעצמה. זהו חוק מהתקופה המנדטורית, ואשר היה כלי בידי של משטר כובש. לא ראוי הוא כי מדינה המצהירה כי היא רואה עצמה כדמוקרטית, תסתמך בעידן של ימינו על חוקים ונוהלים ששימשו משטרים לא-דמוקרטיים.

יצוין כי עד היום העיתון מתפרסם, וכנראה משרד הפנים מתכוון לחזור בו מכוונתו לסגור אותו, דבר המערער על השיקול בקבלת ההחלטה מלכתחילה ומעיד שנעשה משיקולים זרים.

עינין סגירת עיתונים זכתה להתייחסות השופט שמגר בפסיקתו בבג"צ בעינין ביטול ההוראה לסגור את עיתון "קול העם" (בג"צ 73/53 קול העם נ' שר הפנים), שם אמר: "אם התעכבנו באריכות יתרה על הערכים שהם נשוא הזכות לחופש הביטוי, הרי לא עשינו כן אלא כדי להדגיש את חשיבותה המכרעת של זכות עילאית זו, אשר ביחד עם בת זוגתה – הזכות לחופש המצפון – מהווה את התנאי המוקדם למימושן של כמעט כל החירויות אחרות ... יהיה איפוא, השוני בערכם של הדיבורים הרבים והמגוונים אשר יהיה, ערכו הגבוה של האינטרס הכרוך בחופש הביטוי נשאר קבוע ואינו משתנה".

¹³ דו"ח "גזענות בישראל 2004" שפורסם ע"י מרכז מוסאוא ביוני, 2004 + תגובת היועץ המשפטי לממשלה מיום 2004

¹⁴ ראיון עם השאם נפאע, עורך בעיתון אלאתחאד, מיום 8.6.2004

¹⁵ <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2334015,00.html>

ו. הגבלות פוליטיות על שימוש במונחים בשידורי החדשות בערבית:

ב- 25.04.2002 פורסמה ידיעה בעיתון "הארץ" (כתבתו של אורי ניר), לפיה הנהלת "קול ישראל" בערבית מסרה לעיתונאים במחלקת החדשות שלה, זאת לרגל מבצע "חומת מגן", קובץ הנחיות האוסר עליהם לעשות שימוש במספר מינוחים במהלך סיקורים הנוגעים לעיניין. להלן נציג את תוכן הידיעה, החלק הנוגע להוראות, כפי שהיא:

- אין לעשות שימוש במונח "קורבנות" ביחס לאזרחים פלשתינאים שנהרגו בגין העימות הישראלי-פלסטיני. יותר השימוש במונח זה רק לגבי הרוגים ישראלים בפיגוע דמים במקרה של הרוגים אזרחים מצד הפלסטינים יש לומר "הרוגים".
- אין לפתוח ציטוטים של אישים פלסטיניים או ערביים במילה 'אכד', שפירושה 'הדגיש'. הנחיה זו נומקה בכך שמשמע כאילו יש הסכמה או הזדהות עם דבריו.
- נאסר להשתמש במונח "גרסה", ביחס להודעות של "דובר ישראלי רשמי", כגון דובר צה"ל, כי משמע מכך כאילו מוטל ספק בדבריו. בקובץ צוין, עם זאת, כי אין מניעה להשתמש במונח לגבי הצד הפלסטיני.
- כאשר דובר ישראלי רשמי כגון דובר צה"ל מכחיש 'שקרים ועלילות כמו טבח בגינין, לא מספיק להשתמש במונח 'נפי' ('הכחיש', בעברית) ותו לא, כפי ששודר במהדורות חדשות מסוימות". קובץ ההנחיות קובע, כי עדיף להשתמש בפועל שמשמעותו הגדרת דבר-מה כדבר שקר, ובסוף ההכחשה להוסיף: "הדובר הדגיש כי בטענות השווא הללו אין כל אמת, ואין להן כל יסוד".
- כאשר חבר כנסת מסוים מפריך או מזים דברים שאמר ראש הממשלה, נאסר איסור חמור להשתמש במונחים כגון "הפריך" או "סתר", אלא יש לומר: "חבר הכנסת התנגד – או: הביע התנגדותו – לדברי ראש הממשלה". הנימוק הוא ששימוש בפעלים האסורים "מציג את ראש הממשלה כשקרן".
- אין להשתמש במונח "חיסול" לציון התנקשויות בחייהם של פלשתינאים, אלא במונח "הריגה".
- אין לומר "הסכסוך הישראלי-פלשטיני" או "הסכסוך הישראלי-ערבי", אלא רק להיפך: "הסכסוך הפלשטיני-ישראלי" ו"הסכסוך הערבי-ישראלי".
- כאשר רוצים לומר שדובר פלשתינאי דחה טענה של דובר ישראלי, אין להשתמש במונח "טענה", אלא רק ב"דברים" או "הצהרות" או "עמדה", ביחס למה שאמר הדובר הישראלי.
- כאשר מדווחים על פלשתינאי שהוגש נגדו כתב אישום בגין חשד למעורבות בפעילות טרור, יש להשתמש בפועל הערבי "דילע", שמשמעותו "מעורב מעורבות עמוקה", ולא בפועל "תורט", משמעותו "הסתבך".

- בדיווח על חדירה של פלשתינאים חמושים למקום מסוים, למרות קיומו של מחסום או של שמירה, אין לומר שהם "הצליחו" לחדור, אלא רק שהם "נכנסו" או "חדרו".
- קובץ ההוראות אוסר על שימוש במונח "כיבוש" לציון השליטה הישראלית בשטחים או לציון השתלטות מחדש של צה"ל על איזורים בשטחים, אלא "במקרים של ציטוטים מפי אישים ישראלים אמריקאים וכו'".

בכתבה צויינה תגובתו של מנהל המחלקה הערבית ב"קול ישראל", אדמונד סחייק, לפיה "קובץ ההנחיות עדיין לא נבדק ואושר ולכן אין לו מעמד מחייב של הנחיה לעובדים" עוד, לפי הכתבה, ציין בתגובתו כי הקובץ לא הופץ עדיין בין העובדים, דבר שהוכחש בכתבה על-ידי העובדים ש"טענו שקיבלו לידיהם העתקים של הקובץ, ואף המציאו העתקים כאלה לראיה".

ז. הגבלות בהנפקת תעודת עיתונות של לשכת העיתונות הממשלתית:

עיתונאים ערבים רבים יודעים להעיד כי תעודת העיתונאי המוענקת להם מלשכת העיתונות הממשלתית (להלן: לע"מ), ניתנה להם, לא-אחת, תוך עיכובים המבוססים על שיקולים של בידוק קפדני במיוחד, שהיה שונה מהבדיקה שנערכת לעמיתיהם היהודים. תעודת עיתונאי של לשכת העיתונות הממשלתית מאפשרת נגישות לאזורים ולמרואיניים. שיאו של השימוש הפוליטי בהנפקת תעודות עיתונאים היה, כאשר לע"מ הודיעה כי מבקשי התעודה יאלצו לעבור בדיקה של השב"כ.¹⁶

זמן קצר לאחר הודעה זו (16.12.2003), ולאחר לחצים מצד גורמים רבים, חזרה בה לע"מ משימוש כוונתה, אך לא לחלוטין. למעשה, הוחלט לדחות תכנית זו ולעייין בה מחדש.¹⁷

ח. שימוש בפרסום הממשלתי ככלי לחץ על מערכות עיתונים:

ממידע הקיים בידינו, עולה כי גורמים במשרד ראש הממשלה, עשו שימוש פוליטי בתקציבי הפרסום של לשכת הפרסום הממשלתי כדי להשיג עיתונות אוהדת לראש הממשלה ואף לפקידים בלשכת ראש הממשלה. ממידע זה עולה כי יועצים במשרד ראש הממשלה נוהגים לחלק את הפרסום הממשלתי לעיתונות הערבים, תוך התניות ודרישות למתן חשיפה לפועלים האישי, או מה שמוגדר כ"עיתונות פחות ביקורתית" בנושאים פוליטיים – מדיניים ואף מפלגתיים.

¹⁶ <http://www.nfc.co.il/archive/001-D-33086-00.html?tag=9-54-39&au=True>

¹⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2842416,00.html>

ט. הגבלת נגישות של עיתונאים ערבים למקורות מידע וראיונות:

במקביל למגבלות המוטלות על עיתונאים ערבים להצטרף למשלחות רשמיות של שרים וחברי כנסת, הם מוגבלים בכניסה ובראיונות אישיים של ראש הממשלה, שרים ובכירים בשירות המדינה. רוב השרים הבכירים, ואף ראש הממשלה לא נענו לפניית של עורכי העיתונים הערבים המובילים, להעניק להם ראיונות או נגישות למידע הדרוש לציבור הערבי.

י. סתימת פיות בסיקור נושאים ערביים גם בתכניות בעברית:

בעקבות כתבה ששודרה בתכנית האקטואליה שבע וחצי של ערוץ 1, בה רואיין שליח האו"ם, טרי לארסון, שהגיע לעמוד מקרוב על הנעשה בגינין בעקבות הפלישה, דרש מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, ממנהל חטיבת החדשות, רפיק חלבי, שיעביר לאישורו מדי יום עד השעה 10:00 את רשימת המועמדים להשתתף כמראיינים-אורחים ומרואיינים בתכניות 'שבע וחצי' ובתכנית החדשות 'מבט'.¹⁸

הוראה זו זכתה לגינוי מצד גופים מעטים, שהרי לא שונתה עד כה. כך למשל, חבר ועד המנהל של רשות השידור, פרופ' דן כספי, פנה אל יו"ר הרשות בזמנו, נחמן שי, בדרישה כי יורה לבראל לבטל את ההנחיה. כספי אומר במכתבו: "התסריט שהזהרתי מפניו מתרחש: הנורמות של השידור המגויס של הטלוויזיה בערבית, שהקים וניהל בראל, מושלטות כעת גם על שידורי ערוץ 1 בערבית. בראל הוכיח כי הוא מוכן לוותר על הערך החדשותי המקצועי לטובת ריצוי השלטון".

המציאות מוכיחה כי, הנהגת יחס הנוגד ערכים דמוקרטיים וליברליים, לא ניתן להגבילו כלפי קבוצה מסויימת, וסופו שיזכה לליגיטימציה ויונהג כלפי קבוצות אחרות. ואכן, ניתן לראות כיצד עיתונאים מהציבור היהודי הפכו לקורבנות נורמות ההתנהגות של התקשורת הישראלית.

בכתבה ב'הארץ' מיום 23.4.02 על תופעת המקרתיזם בישראל כנגד כתבים ואמנים אשר הביעו דיעות מחאה על פעילות צה"ל בשטחים, נזכר בין היתר מקרהו של הכתב מוטי קירשנבאום, אשר נמנעה ממנו האפשרות להשתתף כמראיין אורח בתכנית 'שבע וחצי' של ערוץ 1, בהוראת מנהל חטיבת החדשות בזמנו רפיק חלבי. הסיבה, כך נאמר בכתבה: "דיעותיו שנויות במחלוקת. ברשות השידור היו שאמרו כי הסיבה האמיתית היא נסיונות מנכ"ל הרשות להיענות לדרישת ראש הממשלה לשידורים 'פטריוטיים' יותר".¹⁹

¹⁸ כתבה ב"הארץ" מיום 26.4.2002

¹⁹ כתבה ב- "הארץ", "מקרתיזם תוצרת ישראל"-מאת מיכל פלטי מיום 23.4.2002

תופעת 'סימון' כתבים, הפכה בתקופה זו לדבר שבאורח מפתיע, לא הביא עליו התקוממות סוחפת של הקולגות המקצועיות, בעולם התקשורת הישראלי. כך למשל מביא כתב 'הארץ' בטור בעיתון (10.4.02) את המקרה של ראיון שקיימה דליה יאירי עם סגן השר לבטחון פנים, גדעון עזרא. הכתב מצטט את עזרא באותו ראיון כאומר:

"אני אומר במצב הזה יש אנשים שיכולים למסור אינפורמציה כזו או אחרת לפלסטינים אודות מעשיה וכוונותיה של ממשלת ישראל. חלק גדול אנחנו רואים גם אצל כתבים כאלה ואחרים בעיתונות, שנמצאים לפי דעתי על הסף בין תמיכה במדינת ישראל במאבקה לבין מאבק נגד מדינת ישראל". יאיר ביקשה דוגמאות, ועזרא סיפק אותן: "תקראו את עמירה הס ותקראו את גדעון לוי ותבינו את הדברים".

יאירי לא הגיבה להאשמות החמורות של עזרא. שום הערה לא נשמעה מכיוונה בזכות חשיבות העיתונות החופשית, שום הגנה על קולגות וערכי מקצוע.

סכום דברים

פגיעה בעיתונות ובעיתונאים ערביים, הכוללת אי העסקה והגבלת נגישותם למקורות מידע ולכלי התקשורת מדאיגה את הציבור הערבי, וצריכה להדאיג את החברה היהודית. הוכח כי הגדרת חופש ביטוי בהתאם לשיקולים פוליטיים-ביטחוניים, ולא אוניברסליים, מצרה למעשה את חופש הביטוי לא רק של ערבים, אלא של כל מי שיעז לחרוג במעט ממסגרת זו.

על החברה הישראלית להבין כי אין בין פגיעה בחופש הביטוי ובטחון ולא כלום. בטחון אינו נרכש באמצעות פגיעה בעקרונות בסיסיים וטבעיים, אלא דווקא באמצעות יצירת הרמוניה בין הצרכים השונים של המרכיבים השונים בחברה. קביעה זו תיעשה, אף היא, בהתאם לקנה-מידה ליברלי-אוניברסלי.

מעצבי המדיניות, וכן הציבור היהודי כמייצג את קהילת הרוב, צריכים להבין כי הליברליזם, כעקרון מנחה בהגדרת גבולותיו של חופש ביטוי הוא, המרכיב האמיתי ליצירת ביטחון. המציאות מראה כי פני הדברים הפוכים לגמרי.

להלן נבקש למנות מספר המלצות וצעדים שיש לנקוט בהם, לצורך שיפור המציאות הקיימת:

א. **עיגון עקרון חופש הביטוי וחופש העיתונות בחקיקת יסוד ו/או בחוקה**, על

בסיס ערכים ליברליים. על המחוקק לדאוג, במקביל, כי חקיקה מעין זו לא תהווה חממה להגנת התבטאויות גזעניות ומסיתות, אשר גם במציאות של ימינו זוכים חלקם להתגונן מאחורי עקרון חופש הביטוי.

ב. **ביטול קיומו של גוף ממשלתי מפקח או אחראי על גופי תקשורת משדרת**

וכתובה – יש לגדוע את המעורבות הממשלתית בעבודות הסיקור התקשורתית לסוגיה. במקביל, יש למנוע מעורבותם של גורמי בטחון, ולהגביל את השימוש בטיעון בטחוני, שאינו נתון לפיקוח ציבורי, לפחות תחום התקשורת.

ג. **ייצוג הולם של מועסקים ערבים בגופי תקשורת כחלק מיישום עקרון חופש**

העיתונות וזכות הציבור לדעת – תהליך העברת המידע לציבור, באמצעות תקשורת חופשית, בחברה רב-תרבותית, ראוי והכרחי שיעשה באמצעות ייצוג רב-גוני של החברה, הצרכנית של מידע זה. למעשה, דיווח עיתונאי המגיע מצד נציגים של קבוצה חברתית אחת, אשר במציאות הישראלית הינה קבוצת הרוב השלט, הופכת את הסיקור העיתונאי למגמתי. המעטת את הנזק, מבחינה זו, ראוי לה שתעשה באמצעות העסקה מוגברת של נציגים מקבוצות אוכלוסיה, דווקא אלו שמייצגים את הפריפריה.

מרכז מוסאוא מפעיל פרויקט זה ופרויקטים נוספים גם הודות לתרומתם האדיבה של

המוסדות הבאים:

קרן פרדריך אברט

*

קרן מוריה

*

קרן מארקס

*

יזמות קרן אברהם

*

האיחוד האירופי – תוכנית זכויות אדם ודמוקרטיה

*

קרן היינריך בל

*

משרד החוץ של הפדרציה הגרמנית

המכון ליחסים תרבותיים בינלאומיים

*

שגרירות הולנד

ההנהלה הציבורית, הצוות וציבור הנהנים מפעילות מרכז מוסאוא מבקשים להודות לכל הגורמים שתמכו בפעילותנו.

המידע והנתונים בדו"ח זה מייצגים אך ורק את עמדת מרכז מוסאוא, ואין ליחס אותם לעמדה של הארגונים התומכים בעבודתנו.

مركز مساواة
Mossawa Center
מרכז מוסאוא

מרכז מוסאוא, הינו עמותה שלא למטרות רווח, שעוסק בקידום זכויות האזרחים הערבים בישראל. המרכז מקדם זכויות פרט וזכויות קולקטיביות בתחומים כלכליים, חברתיים ופוליטיים.

הפעילות כוללת ניתוח תקציב המדינה והשלכותיו החברתיות כלכליות, הכנת ניירות עמדה, פעילות משפטית ומעורבות בחקיקה, ניהול קמפיינים בתקשורת, פעילות קהילתית הסברתית, מאבק בגזענות, קידום דיאלוג ומניעת קונפליקטים, סנגור בינלאומי, פיתוח כוח אדם ברשויות המקומיות ובעמותות וחיזוק התארגנויות אזרחיות.

רח' ח'ורי 2, ת.ד. 4471 - חיפה 31043.

טל: 04.8699587 פקס: 04.8668063

www.mossawacenter.org

mossawa@rannet.net